

ОПОЗИЦІЙНИЙ РУХ У РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАДАХ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН-БАПТИСТІВ 60-х – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 70-х років ХХ СТОЛІТТЯ

Тема опозиційного руху у сектантських громадах, і, зокрема, євангельських християн-баптистів, донедавна з відомих причин вважалася забороненою. Це й зрозуміло: тогочасна конфесійна політика скеровувалась, перш за все, на недопущення щонайменших проявів незадоволення навіть у тих сектантських громадах і релігійних об'єднаннях, які діяли офіційно, такі як Союз євангельських християн-баптистів і Всесоюзна Рада євангельських християн-баптистів (далі – ВРЄХБ), не кажучи вже про так зване “сектантське підпілля”, до якого увійшли деякі лідери та вірники громад євангельських християн-баптистів (далі – ЄХБ), очолювані Радою Церков ЄХБ, п’ятидесятники, адвентисти-реформісти та Свідки Єгови. Дослідження даної проблеми тим паче набуває актуальності, оскільки багато представників опозиційного центру за свою “антидержавну діяльність” були репресовані.

Авторами при написанні цього дослідження введено у науковий обіг цілком нові архівні матеріали 1490 фонду “Уповноваженого у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Закарпатській області”[1]. Саме аналіз документальних матеріалів надає змогу неупереджено і об’єктивно висвітлити далеко непрості події та суперечливі процеси тогочасного і навіть сучасного релігійного життя.

Історіографія сучасної доби тільки долучається до аналізу деяких аспектів діяльності опозиційної Ради Церков ЄХБ. Зокрема, відомий дослідник історії сектантства В Єленський, оцінюючи місце і роль “баптистської опозиції”, акцентував увагу на тих причинах, які призвели до розколу [4, 32-33]. На його думку, головна причина виникнення опозиційних течій у “...тій рельєфності, з якою проявився в діяльності груп, що відкололися, горючий матеріал, котрий нагромадився у протестантському сектантстві за декілька десятиліть” [5, 32-33]. Спроби створення своєї системи релігійного виховання підлітків і молоді, яку проповідували керівники Ради Церков ЄХБ та їх послідовники, досить ґрунтовно висвітлені у праці О. Тимченка та В.Шапара [6], 47-54], аналізу подій релігійного життя сектантських громад Закарпаття, і, зокрема, ЄХБ, в 40-х-50-х роках минулого століття присвячене дослідження провідних науковців нашого краю - О.Довганича і О.Хланти [2, 72-74].

Загалом, короткий аналіз історіографії даної проблеми дає підставу стверджувати про цілковиту недостатність її висвітлення у сучасних наукових дослідженнях, а тому автори публікації зробили спробу узагальнити і проаналізувати наявний фактичний матеріал, що

відображає не тільки конфесійну політику радянської влади щодо громад ЄХБ періоду 60-х-першої - половини 70-х років, але і становище баптистських общин Закарпаття у тогочасному релігійному житті.

На початку 60-х років розставляються нові акценти у векторі відносин "держава-церква". Зокрема, Радами Міністрів СРСР і УРСР приймаються відповідні постанови від 16 березня 1961 року №263 [13,4] і 29 квітня 1961 року №590 [62,6], спрямовані на посилення контролю за релігійними громадами, об'єднаннями і церковними діячами, основна роль у їх виконанні мала належати Уповноваженим у справах релігійних культів згідно опрацьованих планів заходів [63,6], вносять зміни в інструкцію щодо порядку застосування релігійного законодавства, з якими місцеві чиновники повинні були ознайомити членів виконавчих і ревізійних органів релігійних громад, уповноважених з груп вірників, керівників релігійних центрів та служителів культів [64,16-18]. При цьому офіційна Москва акцентувала увагу на тому, що так звана "ознайомча" робота мала проводитись "не...як якась окрема кампанія"[65,19], а як системний і цілісний процес - через попередньо встановлені зв'язки з релігійними громадами, вірниками та духовенством [66,19].

Суттєво преглянуто і чинне законодавство: Указом Президії Верховної Ради УРСР від 27 червня 1961 року внесені зміни до Кримінального Кодексу УРСР (далі - КК УРСР) і затверджено нову 209-у статтю, яка забороняла посягання на особу і права громадян під приводом виконання релігійних обрядів чи іншим приводом [8,198], в 1963 році при виконкомах районних та міських Рад депутатів трудящих на громадських засадах були створені комісії сприяння по додержанню законодавства про релігійні культу [67, 19-20], а Указом Президії Верховної Ради УРСР від 15 грудня 1961 року затверджено "Положення" про адміністративні комісії [9,197], у функцію яких входило застосування штрафних санкцій до вірників та служителів релігійних культів.

Водночас, саме на першу половину 60-х років припадає хвиля опозиційних виступів, яка захльоснула громади ЄХБ. Слід відмітити, що не всі представники керівного складу і вірників їх громад схвалювали курс ВРЄХБ, орієнтований на співпрацю з офіційною владою, а тому вже в 60-х роках було створено опозиційний центр - Раду Церков ЄХБ.

Перші опозиційні виступи в громадах ЄХБ були зафіксовані у 1960 році і були пов'язані з прийняттям ВРЄХБ нового "Положення" і так званого "Інструктивного листа", якими повинні були керуватись пресвітери громад ЄХБ країни. З цілковитою впевненістю можна стверджувати, що згадані документи носили компромісний характер між офіційною владою і ВРЄХБ. Зокрема, так звані "уповноважені" від української опозиційної "ініціативної групи" (так називали себе

опозиціонери. - авт.) з проведення з'їзду Церкви ЄХБ СРСР - пресвітери Прокоф'єв і Крючков [14, 35-36] - своїм одновірцям надіслали вказані документи [15, 37-43] як зразки "антиєвангельських" діянь керівної верхівки ВРЄХБ [16, 44-47].

Окремі пункти "Положення" чітко регламентували обов'язки старшого пресвітерського складу громад ЄХБ: дотримання радянського законодавства про культу; пріоритетною, головною метою богослужінь стала заборона залучення нових членів, які б могли прийняти хрещення; керівний склад релігійних громад повинен був "стримувати нездорові місіонерські явища", встановити контроль за прийняттям нових членів громад, дотримуватись щодо них так званого "іспитового терміну"- не менше 2-х-3-х років, запобігати гонитві за кількісним зростанням громад ЄХБ; обмеження проповідницької діяльності та виконання духовних треб старшими пресвітерами, встановлення контролю за діяльністю низових ланок - пресвітерів та проповідників і дотримання внутрішнього розпорядку в прийомі нових членів громад; заборона проповідування пресвітерському складу поза межами тієї релігійної громади, служителями культу якої вони є, недопущення проповідування поза межами громади іншими її членами; встановлення контролю з боку виконавчих органів релігійних громад за порядком богослужінь, недопущення порушення чинного законодавства про культу та вказаного "Положення"; рішуче "викорінення" аж надто "вузьких" поглядів вірників на мистецтво, літературу, кіно та телебачення; відслідковування за дотриманням "іспитового" терміну "наближеними" (особи, які готувались прийняти хрещення. - авт.), що покладалось на виконавчі органи релігійних громад; обмеження вступу у громади молоді віком від 18 до 30 років; осіб, над якими проведено обряд хрещення офіційно незареєстрованим служителем культу, заборонено приймати в члени громади. Однак, згадане не стосувалося "ще необ'єднаних п'ятидесятників" (починаючи з 1945 року, ці громади були приєднані до Союзу ЄХБ. - авт.); заборона присутності на богослужіннях дітей дошкільного та шкільного віку [17, 37-39].

Хвиля опозиційності наростала: вже 25 лютого 1962 року завершила свою роботу розширена нарада членів "ініціативної" групи та їх прихильників з числа вірників громад ЄХБ. Учасники зібрання наголошували, що їх роботу не слід розглядати як стихійну, а прагнення до проведення з'їзду Церкви ЄХБ вже стало "серйозним рухом", констатували "вороже ставлення" з боку ВРЄХБ до скликання з'їзду [18, 48-49]. За результатами проведеної наради "ініціативники" прийняли так зване "Повідомлення про створення Оргкомітету" Церкви ЄХБ в СРСР" та рішення, у якому були визначені основні завдання його координаційної діяльності, а саме: створення "Оргкомітету" для підготовки вивчення "організаційного і духовного стану" Церкви ЄХБ

щодо проведення з'їзду; забезпечення координації дій між членами "Оргкомітету" в складі 5 членів; опрацювання президією "Оргкомітету" порядку обрання кандидатів для участі у засіданнях з'їзду та голосуванні; інформування президії "Оргкомітету" щодо дій в організації з'їзду, які суперечать новоприйнятому порядку [19, 48-49].

Члени опозиції застерігали керівництво ВРЄХБ від надто тісної співпраці з офіційною владою: "...не прогинайтесь під чуже ярмо з невірниками, щоб не потрапити під осуд разом з ними!" [20, 42]. Опозиція дедалі більше активізує свою роботу під гаслом: "За чистоту і пробудження від застою Церкви ЄХБ!" [21, 44-47]: так, 22 квітня 1962 року було прийнято чергове рішення "Оргкомітету" з питань "антицерковної діяльності" ВРЄХБ [22, 44-47]. Звинувачуючи ВРЄХБ у "свідомому відступництві від істини", члени президії "Оргкомітету" поінформували вірників громад ЄХБ про те, що у листопаді 1961 року відбулася нарада ВРЄХБ, на якій було прийнято рішення, спрямоване "на придушення ... руху за очищення і відновлення Церкви" [23, 44-47]. Відповідь "ініціативників" була блискавичною: "Оргкомітет" "порекомендував" общинам ЄХБ узагальнити списки тих пресвітерів, які, згідно їх рішень, повинні бути "відлученими" від Церкви, а, у свою чергу, "Оргкомітет" брав зобов'язання щодо опублікування списків з іменами "відлучених" у спеціально прийнятому протоколі [24, 44-47]. Відповідне "Повідомлення" про створення "Оргкомітету" Церкви ЄХБ в СРСР" та новоприйняті рішення були надіслані й старшому пресвітеру ВРЄХБ по Закарпатській області Мочарку і деяким місцевим баптистським громадам [25, 34]. М. Саламатін - Уповноважений у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Закарпатській області - терміново поінформував вищестояще керівництво про появу цих "послань"- "витівок" Прокоф'єва і Крючкова [26, 34]. І дуже швидко офіційна влада виставила "надійний заслін": вже 28 серпня 1962 року в м. Жданові Донецької області відбувся судовий процес над активістом опозиційної української "ініціативної групи" Прокоф'євим, якого було засуджено за сумнозвісною 209-ю статтею КК УРСР на 5 років позбавлення волі та заслання на той же строк [68, 41], про що і було поінформовано всіх кураторів релігійних питань тодішнього Радянського Союзу. Але опозиційні виступи не вщухали. У зв'язку з цим Радою у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР 23 липня 1964 року проводиться чергове засідання, на якому, поряд із розглядом питань про "ліквідацію адміністративних перегинань" щодо вірників релігійних громад [69, 27], заслуховується і доповідь Уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Курській області Ф. Чіртулова про діяльність місцевих "опозиційників" із села Веретеніна Дмитрівського району [70, 29-30], які при особистому візиті подали на розгляд скаргу з вимогою надати

дозвіл на скликання і проведення Всесоюзного з'їзду Церкви ЄХБ під керівництвом "Оргкомітету", при цьому наголошуючи, що вони не визнають керівництво з боку ВРЄХБ [71, 29-30]. Як доказ "масовості" у своїй підтримці ними наведений навіть список членів місцевих громад ЄХБ, які нібито підтримували "Оргкомітет" [72, 29-30].

Намагаючись розібратися безпосередньо на місці, Чіртулов відвідав цей населений пункт і ознайомив членів громади з вимогами скаржників. Доповідаючи на нараді, він наголошував, що "абсолютна більшість вірників" почала протестувати і заявила про те, що місцеві прихильники "Оргкомітету" облудним шляхом зібрали підписи своїх одновірців [73, 29-30]. Доповідь Уповноваженого у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Курській області була надіслана всім республіканським, обласним і крайовим кураторам релігійних питань як взірць для керівництва у подальшій роботі.

Однак, представники "баптистської опозиції" цілеспрямовано домагалися проведення позачергового з'їзду Церкви ЄХБ: наприкінці 1964 року лідерами опозиційної течії Крючковим та Вінсом було направлено письмове клопотання голові Ради Міністрів СРСР Косигіну щодо позитивного вирішення даного питання [27,1], а 15 грудня того ж року заступником Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР В. Рязановим на особистому прийомі їм було повідомлено про відмовне рішення влади у підтримці ідеї скликання з'їзду Церкви ЄХБ під керівництвом "Оргкомітету", оскільки він "вичерпав свої функції і повинен бути розпущений" [28,2]. Не мали успіху і письмові звернення, надіслані центральним інстанціям членами баптистських громад - прихильниками "Оргкомітету". Уповноваженим у справах релігійних культів всіх рівнів офіційною Москвою надіслано "Інформацію про результати розгляду в центральних органах клопотань вірників ЄХБ" [74,31], з якою було необхідно ознайомити і місцеві громади баптистів. Зокрема, у документі акцентовано увагу на тому, що прихильники та члени "Оргкомітету" неодноразово звертались, (в тому числі, й особисто) до Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР, Генеральної прокуратури з вимогами щодо проведення з'їзду, припинення переслідувань за релігійні переконання, звільнення з-під варти і повернення із заслань засуджених баптистів-"розкольників". Але особлива увага кураторів релігійних питань зверталась на те, що "...деякі вірники поводили себе під час бесід...непристойно, зухвало, порушували громадський порядок, погрожували влаштувати похід на Червоній площі" [75,32-33]. І справді, незабаром остання погроза була виконана.

А тим часом М. Саламатін негайно поінформував Москву про "стабільність" ситуації на Закарпатті: "...баптистів -"розкольників" у громадах області...одиноці, зараз вони замовкли" [76, 25-26].

Суперечності, які наростали між двома полярними силами, - з одного боку-Союзом ЄХБ і ВРЄХБ, з іншого- Радою Церков ЄХБ, у другій половині 60-х років призвели до нової, ще потужнішої хвилі опозиційних виступів прихильників останньої. Рада у справах релігій при Раді Міністрів СРСР (згідно постанови Ради Міністрів СРСР від 8 грудня 1965 року № 1043 Раду у справах Руської православної церкви при Раді Міністрів СРСР і Раду у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР перетворено у єдиний орган – Раду у справах релігій при Раді Міністрів СРСР. –авт.), прагнучи запобігти проявам опозиційних настроїв, 21 травня 1966 року надсилає директивну вказівку на місця з вимогою термінового вжиття заходів. Ситуація склалася вкрай загрозлива: "...За останній час помітно активізувалася незаконна діяльність так званої Ради Церков ЄХБ та її прихильників. У населених пунктах були проведені багаточисельні збори, які набули форму демонстрацій проти радянського законодавства про культури...16 травня (1966 року - авт.) декілька сотень чоловік, що прибули до Москви із різних районів країни, влаштували таку демонстрацію перед будівлею ЦК КПРС"[29, 47-48]. Такий стан справ центральне керівництво пояснювало відсутністю належної роботи з вірниками громад ЄХБ на місцях та потурання лідерам – опозиціонерам [30, 47-48]. У зв'язку з цим офіційна Москва намітила наступні кроки, спрямовані на запобігання новим і цілком можливим опозиційним виступам : проведення роботи щодо роз'яснення чинного законодавства про культури серед вірників громад ЄХБ – прихильників Ради Церков, вжиття заходів щодо поновлення законних прав вірників там, де мали місце факти їх обмежень, переконання прихильників опозиційного центру в його незаконній діяльності [31, 47-48].Зволікання, на думку керівників Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР, могло призвести до "небезпечного шляху політичних конфліктів між вірниками та владою" [32, 47-48].

Антизаконним демонстраціям опозиції передувало звернення від 21 лютого 1966 року лідерів Ради Церков ЄХБ, у тому числі представника так званої "української групи"- Крючкова [33, 44-46], але відповідь ними отримано тільки 14 травня (!) того ж року (згадаймо дату московської демонстрації опозиціонерів).

Рада у справах релігій при Раді Міністрів СРСР, посиляючись на чинне законодавство, офіційно відмовила у визнанні Ради Церков ЄХБ, і, відповідно - безпідставності їх вимог. Разом з тим, влада акцентувала увагу, що ВРЄХБ визнають понад 2 тисячі зареєстрованих релігійних громад ЄХБ, які, звичайно, не порушували жодних клопотань щодо відсторонення лідерів ВРЄХБ від управління їх релігійним життям, а, отже, у влади немає юридичних підстав для припинення або обмеження діяльності ВРЄХБ [34, 44-46].

Слід відмітити, що лідери ВРЄХБ виявили у своїх діях неабияку далекоглядність, а тому вже влітку 1967 року ними вживаються заходи, хоча ще дещо несміливі, до "примирення" з Радою Церков ЄХБ. Було знайдено і привід: 20 серпня 1967 року – святкування 100-річчя з дня прийняття хрещення першого російського баптиста Микити Вороніна. До цієї знаменної дати керівництва ВРЄХБ приурочило проведення ювілейних молитовних зборів, на яких з вітальною доповіддю повинен був виступити генеральний секретар ВРЄХБ Карев [37, 47] й запрошено і представників Ради Церков ЄХБ та її прихильників серед вірників релігійних громад [38, 48].

Але переломним моментом у взаємовідносинах ВРЄХБ з опозицією став 1969 рік. Зокрема, пленум ВРЄХБ, на якому було прийнято "Послання " до вірників релігійних громад ЄХБ [39, 37-40]. Висловлюючи сподівання на швидке об'єднання, лідери ВРЄХБ намагалися виправдати свою аж надто тісну співпрацю із офіційною владою: "... Вас повчають, що церкви, вихідцями яких ви є, пов'язані зі "світом". А яким чином можливо вирішувати такі питання, як реєстрація церков, побудова і купівля молитовних будинків, видання Біблій та збірників молитовних пісень без звернення до відповідних властей?"[40, 37-40]. "Відцентровим силам " наводились все нові, з погляду лідерів ВРЄХБ, переконливіші аргументи: щорічне поповнення новоприйнятими членами громад, загальна кількість яких зросла до 5 тисяч, видання релігійної літератури – часописів "Християнин", "Баптист", "Братський вестник", організація Біблійних курсів [41, 37-40].

Незважаючи на запопадливі завіряння вищестоящого керівництва з боку обласного куратора релігійних питань М. Саламатіна щодо майже повної відсутності прихильників Ради Церков ЄХБ на Закарпатті [7, 25-26], голова Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР В. Куроедов "з метою посилення роботи з рядовими вірниками" рекомендував запросити на співбесіду старшого пресвітера ЄХБ нашої області [42, 36].

Прагнучи посилити контроль у регіонах, московське керівництво зобов'язало своїх підлеглих на місцях здійснювати контроль за тими офіційно діючими релігійними громадами ЄХБ, які нібито під приводом боротьби із "розкольніцькими настроями" намагалися активізувати діяльність інших, потенційно більш слабких громад шляхом створення нових груп вірників і посилення пропагандистської роботи з молоддю та дітьми [43, 36]. А тим часом під гаслом : "Будемо шукати те, що служить миру і взаємному повчанню !" 19 квітня і 17 травня 1969 року відбулися "братські зустрічі-бесіди" представників ВРЄХБ і Ради Церков ЄХБ, на яких були присутні члени президії ВРЄХБ – С.Тимченко, М.Мельников, А. Міцкевич, С. Фадюхін, Я.Жидков, М.Чорноп'ятов, В.Лебедев, а від Ради Церков ЄХБ – М.Шаптала, М. Хорев, С.Голев, Д.

Виноградський, М.Павлов [44, 49-54]. "Братські зустрічі" мали єдину мету - "наблизитися до єдності"[45, 49-54]. Однак, слід відмітити, що на першому зібранні була досягнута домовленість, що його результати не будуть доведені до громад ЄХБ, але ці умови порушили опозиційні лідери. Зокрема у своєму "Зверненні" до пресвітерів і вірників громад керівництво ВРЄХБ висловило обурення такими демонстративними діями опозиції, які у "Братском листке" висвітлили увесь зміст та подробиці цієї зустрічі. Лідери ВРЄХБ у неодноразових посланнях пропонували опозиції визнати "помилки" і таким чином узгодити спільні дії, спрямовані на "досягнення єдності" [46, 49-54]. Але ВРЄХБ прагнула вибудувати і стратегію своїх подальших дій. З цього приводу 6-7 травня 1969 року відбувся пленум ВРЄХБ, на якому було прийнято рішення: президії ВРЄХБ проводити курс на співпрацю із Радою Церков ЄХБ, запропонувавши об'єднання на трьох основних принципах: 1) дотримання чинного законодавства про релігійні культу; 2) релігійне життя громад ЄХБ повинно базуватися на "Статуті", прийнятому на з'їзді Союзу ЄХБ в 1966 році; 3) рішення з'їздів 1963 та 1966 років вважати першоосновою, на якій можливе об'єднання [47, 49-54].

Травневий пленум ВРЄХБ опрацював 5 пунктів "Угоди" про об'єднання, а саме: визнання Радою Церков ЄХБ основних документів- "Положення" та "Інструкції" (по його виконанняю.-авт.), прийнятих у 1960 році; припинення публікацій із взаємними обвинуваченнями; пошуки шляхів до об'єднання; продовження двосторонньої співпраці шляхом переговорів і зустрічей; опублікування тексту об'єднаної "Угоди" в релігійних виданнях ЄХБ [48, 49-54].

Інформація, що стосувалася так званих "об'єднаних зустрічей", вже 5 червня 1969 року була направлена Радою у справах релігії при Раді Міністрів СРСР у регіони, і, зокрема і на Закарпаття [49, 48]. Але і тут панував неспокій. Так, ще 13 серпня 1969 року в м. Мукачеві відбулася розширена нарада керівного складу ЄХБ, про високий рівень якої свідчили присутні делегати: М.Мельников - старший пресвітер ВРЄХБ по УРСР, З.Голик - старший пресвітер ВРЄХБ по Чернівецькій області, М.Мочарко - старший пресвітер ВРЄХБ по Закарпатській області, 50 обраних делегатів від 31 громади ЄХБ на Закарпатті і 25 запрошених представників-одновірців із інших областей України [10, 8-12]. Зокрема, у своїй доповіді Мельников окреслив деякі особливості релігійного життя громад і об'єднань, однак, не обмежився тільки загальноукраїнськими вимірами. Він констатував такий факт, що на Україні діяли 1034 легалізовані громади ЄХБ, у яких налічувалося близько 120 тисяч чоловік, із них 20 тисяч - п'ятидесятників. Не оминув Мельников і тогочасну актуальну проблему - 4500 вірників на Україні підтримували опозиційний "Оргкомітет"[11, 8-12]. Загалом, "духовну

роботу " на Україні старший пресвітер ВРЄХБ по УРСР оцінив як позитивну, однак, на його думку, відчутного розбрату громадам ЄХБ завдали "відцентрові сили", які підтримували Раду Церков ЄХБ та новостворений "Оргкомітет"[12, 8-12].

В інформації щодо підсумків серпневої наради ЄХБ в Мукачеві, направлену обласним куратором релігійних питань до вищестоящих органів, акцентовано увагу і на активізації у краї виступів прихильників опозиційної течії: так, місцевий опозиціонер М.Валько з м. Ужгорода провів молитовні збори у зарічанській громаді ЄХБ на Іршавщині [35, 83-84]. Але опозиційні виступи на Закарпатті не набули масового характеру, що пояснюється, насамперед, певними привілеями та досить активною співпрацею місцевого керівництва ЄХБ із державною владою. Це давало змогу встановити контроль за так званими прихильниками опозиційної Ради Церков. Зокрема у січні 1969 року офіційною Москвою обласному керівництву надіслано письмовий запит щодо діяльності члена місцевої громади ЄХБ Соломона Данієля, який підтримував курс опозиції [50, 20], але, зважаючи на обставини, він виїхав за межі Закарпаття, ймовірно, аж в Естонію [51, 19].

Кінець 60-х початок - 70-х років для пресвітерського складу баптистських громад нашого краю пройшов під егідою боротьби за владу. У зв'язку зі смертю старшого пресвітера ВРЄХБ по Закарпатській області М. Мочарка керівництво ВРЄХБ по УРСР 18 листопада 1969 року направляє клопотання до обласного куратора релігійних питань С. Олеоленка з проханням погодити на цю посаду кандидатуру львів'янина В.Глуховського, який одночасно обіймав аналогічну посаду у Львівській області та відігравав провідну роль серед керівництва ВРЄХБ по УРСР [52, 109]. У цій справі Мельников заздалегідь заручився підтримкою Ради у справах релігії при Раді Міністрів СРСР і ВРЄХБ у Москві [53, 109]. До вирішення питання про обрання старшого пресвітера ВРЄХБ у Закарпатській області, кандидатуру якого планувалось обрати протягом 2-х місяців, Олеоленку було запропоновано сприяти діяльності Глуховського [54, 109]. Однак, Мельников припускав і можливість суміщення діяльності Глуховського на двох керівних посадах [55, 109]. Вдала кадрова ротація!

Політика "одноосібності", активно впроваджувана керівництвом ВРЄХБ, вкрай негативно позначилася на релігійному житті громад ЄХБ Закарпатської області. Неодноразові тривожні сигнали від керівного складу громад дали підставу Уповноваженому у справах релігій при Раді Міністрів СРСР по Закарпатській області вже у грудні 1972 року порушувати клопотання перед вищим керівництвом щодо відкликання із Закарпаття Глуховського [56, 107-108]. А причини були досить вагомими: 11 квітня 1971 року Глуховський без належного дозволу органів влади скликає збори членів громади ЄХБ м. Ужгорода та ініціює усунення

від керівництва громадою М. Чмереку, самовільно призначивши її пресвітером...Валька [57, 107-108]. Ймовірно, це саме той Валько, який напередодні проведення серпневої 1966 року наради ЄХБ виступив як прихильник опозиційної Ради Церков і навіть провів збори у зарічанській громаді ! [36, 83-84].

Отже, питання вимагало негайного вирішення, Одночасно Олеоленко просить вищестояще керівництво вплинути на старшого пресвітера ВРЄХБ по УРСР у справі відкликання Глуховського із Закарпаття, а функціональні обов'язки старшого пресвітера ВРЄХБ по Закарпатській області покласти на М. Андрашка, мешканця м. Виноградова [3, 174], який до цього часу був помічником Глуховського [58, 107-108]. При цьому Олеоленко наголошував, що дане питання вже погоджено з "відповідними інстанціями" [59, 107-108]. Але справа впродовж року все ще залишалась невирішеною: обласний Уповноважений у справах релігій на цьому ж документі 15 листопада 1973 року зробив наступну відмітку: "...Не відкликаний, а висунутий по службі...тепер - помічник старшого пресвітера ВРЄХБ по УРСР" [60, 107-108]. Ці дії з боку ВРЄХБ, насамперед, пояснювалися неспроможністю у повній мірі тримати ситуацію під контролем: опозиція змушувала рахуватися із собою. Цілком слушно зауважив М. Єленський, що лідери Ради Церков ЄХБ "... прагнули весь час бути на очах, надаючи демонстративного характеру своїй релігійній діяльності" [6, 32]. Таку позицію вчений пояснював, насамперед, їх апеляцією до міжнародної суспільної думки як однієї із форм протесту, зрештою, неослабною увагою до "баптистської опозиції" закордонних релігійних організацій, клерикальних центрів і навіть засобів масової інформації Заходу.

Оцінюючи роль двох полярних таборів - ВРЄХБ і Ради Церков ЄХБ у тогочасному релігійному житті країни, слід враховувати два основні моменти: щодо розуміння політичної ситуації, і, відповідно, тактичної побудови своїх подальших дій, перевага, звичайно, була на боці ВРЄХБ. Вдало використовуючи "тактику пристосовництва", що набула форми активної співпраці з офіційною владою, керівництво ВРЄХБ ставило далекосяжну мету - будь-якою ціною зберегти свої релігійні громади у далеко непростих умовах "радянської дійсності", навіть подекуди стаючи на позиції "відступництва", "антиєвангельських діянь" (згадаймо прийняте "Положення" 1960 року). У свою чергу, не можна не погодитися з тим, що вимоги "ініціативників" були досить справедливі, адже ряд пунктів даного документу і справді ставив під загрозу саму перспективу існування громад ЄХБ - встановлення 2-х - 3-х річного терміну для наближених, суттєве обмеження у прийнятті в члени громади молодих людей віком від 18 до 30 років. До того ж, демонстративні дії Ради Церков ЄХБ призвели до низки судових процесів над "ініціативниками" та переслідувань владою рядових

вірників з числа її прихильників, що вкрай негативно позначилося на подальшому існуванні громад ЄХБ.

1. Государственный архив Закарпатской области (далее-ГАЗО).- Ф.1490.Уполномоченный Совета по делам религиозных культов при Совете Министров СССР по Закарпатской области (далее-Ф.1490).- Оп.2. (1957-1965 г.г.) - Оп.3. (1966-1987 г.г.)

2. Довганич О., Хланта О. У жорнах сталінських репресій: 3 історії ліквідації греко-католицької церкви та її возз'єднання з руською православною церквою, переслідування інших релігійних громад у 40-50-х роках ХХ століття.- Ужгород: Карпати-Гражда, 1999.- С. 72-74.- 126 с.

3. ГАЗО.-Ф.1490.- Оп.3.- Ед.хр.29. Документи о работе местных органов власти по соблюдению законодательства о религиозных культах (планы, справки, информации, переписка).- 9 января 1973 г.-28 декабря 1973 г.-239 л.-С.174.

4. Єленський В. Сучасний протестантизм : динаміка, процеси і тенденції.-К.: Т-во "Знання" УРСР, 1989.-С.32-33.- (сер.5, Науково-атеїстична; № 12).- 45 с.

5. Там само.

6. Там само.- С.32.

7. ГАЗО.-Ф.1490.-Оп.3.- Ед.хр.55. Жалобы и заявления по вопросам культов.- 28 февраля 1977 г.-23 декабря 1977 г.-- 43 л.-С.25-26.

8. Законодавство про релігійні культу / Редкол.: Литвин К., Пшеничний А.- К.: Видавництво політичної літератури, 1973.- С. 198.- 261 с.

9. Там само.-С.189-197.

10. ГАЗО.-Ф.1490.-Оп.3.-Ед.хр.3. Материалы религиозных культов.-14 л.-С.8-12.

11. Там же.

12. Там же.

13. ГАЗО.-Ф.1490.-Оп.2.-Ед.хр.2. Переписка с Советом по делам религиозных культов при Совете Министров СССР, Уполномоченным Совета по делам религиозных культов по Украинской ССР, служителями культа о деятельности религиозных общин реформатской церкви.- 9 марта 1957 г.-10 декабря 1957 г.-22 л.- С.4.

14. ГАЗО.-Ф.1490.-Оп.2.-Ед.хр.44. Переписка с Советом по делам религиозных культов при Совете Министров, Уполномоченным Совета по делам религиозных культов по Украинской ССР, местными советскими органами и служителями культа о деятельности религиозных сект.- 26 мая 1962 г.-24 декабря 1962 г.-68 л.-С. 35-36.

15. Там же.-С.37-43.

16. Там же.-С.44-47.

17. Там же.-С.37-39.

18. Там же. С.48-49.
19. Там же.
20. Там же.-С.42.
21. Там же.-С.44-47.
22. Там же.
23. Там же.
24. Там же.
25. Там же.-С.34.
26. Там же.
27. ГАЗО.-Ф.1490.-Оп.2.-Ед.хр.57. Переписка с Советом по делам религиозных культов по Украинской ССР, местными Советскими органами и служителями культа о деятельности религиозных сект.-11 января 1965 г.-23 ноября 1965 г.-118 л.-С.1.
28. Там же.-С.2.
29. ГАЗО.- Ф.1490.- Оп.3.-Ед.хр.2.Переписка с Советом по делам религий при Совете Министров ССР и Уполномоченным Совета по делам религий при Совете Министров СССР и Украинской ССР по вопросам состояния религии и деятельности религиозных организаций.- 5 января 1966 г.-28 августа 1966 г.-138 л.-С.47-48.
30. Там же.
31. Там же.
32. Там же.
33. Там же.
34. Там же.
35. Там же.- С.83-84.
36. Там же.
37. ГАЗО.-Ф.1490.-Оп.3.-Ед.хр.8. Переписка с Советом по делам религий при Совете Министров СССР и Уполномоченным Совета по делам религий при Совете Министров СССР по Украинской ССР.- 10 января 1967 г.-3 декабря 1967 г.-122 л.-С.47.
38. Там же.-С.48.
39. ГАЗО.-Ф.1490.- Оп.3.-Ед хр.15. Переписка с Советом по делам религий при Совете Министров СССР, по делам религий при Совете Министров ССР по УССР по вопросам состояния религий и деятельности религиозных организаций.-8 января 1969 г.-30 декабря 1969 г.-139 л.-С.37-40.
40. Там же.
41. Там же.
42. Там же.-С.36.
43. Там же.
44. Там же.-С.49-54.

45. Там же.
46. Там же.
47. Там же.
48. Там же.
49. Там же.-С.48.
50. Там же.-С.20.
51. Там же.-С.19.
52. ГАЗО.-Ф.1490.-Оп.3.-Ед.хр.27. Переписка с Советом по делам религий при Совете Министров СССР и Украинской ССР, местными партийными и советскими органами о состоянии и положении религиозных организаций в области.-11 января 1972 г.-26 декабря 1972 г.-118 л.-С.109.
53. Там же.
54. Там же.
55. Там же.
56. Там же.-С.107-108.
57. Там же.
58. Там же.
59. Там же.
60. Там же.
61. Тимченко А., Шапар В. Пленники религиозного экстаза: Психология религиозных сект.-Х.: Прапор, 1998.-С.47-54.- 477 с.
62. ГАЗО.-Ф.1490.-Оп.2.-Ед.хр.31.Циркулярные и инструктивные письма Совета по делам религиозных культов при Совете Министров СССР и Уполномоченного Совета по делам религиозных культов по УССР.-21 марта 1961 г.- 27 декабря 1961 г.-21 л.-С.6.
63. Там же.
64. Там же.-С.16-18.
65. Там же.-С.19.
66. Там же.
67. ГАЗО.- Оп.2.-Ед.хр.45. Циркулярные и инструктивные письма Совета по делам религиозных культов при Совете Министров СССР и Уполномоченного Совета по делам религиозных культов по Украинской ССР.-1 января 1963 г.-2 декабря 1963 г.-54 л.-С.19-20.
68. ГАЗО.-Ф.1490.-Оп.2.-Ед хр. 39. Циркулярные и инструктивные письма Совета по делам религиозных культов при Совете Министров СССР и Уполномоченного Совета по делам религиозных культов по Украинской ССР.- 2 января 1962 г.-29 декабря 1962 г. - 51 л. - С.41.
69. ГАЗО.-Ф.1490.-Оп.2.-Ед.хр.50. Циркулярные и инструктивные письма Совета по делам религиозных культов при Совете Министров

СССР и Уполномоченного Совета по делам религиозных культов по Украинской ССР.- 6 января 1964 г.-25 декабря 1964 г.-51 л.- С. 27.

70. Там же.-С.29-30.

71. Там же.

72. Там же.

73. Там же.

74. ГАЗО.- Ф.1490.-Оп.2.-Ед. хр. 55. Циркулярные и инструктивные письма Совета по делам религиозных культов при Совете Министров СССР и Уполномоченного Совета по делам религиозных культов по Украинской ССР.- 19 января 1965 г.-27 декабря 1965 г.-73 л.-С.31.

75. Там же.- С.32-33.

76. Там же.- С.25-26.

Уполномоченный Совет по делам религиозных культов по Украинской ССР
№ 1/1964
1964 г.

В целях обеспечения единой политики в отношении религиозных культов, в частности, в отношении Православной Церкви, в Украинской ССР, в соответствии с Конституцией СССР и Указами Президиума Верховного Совета СССР от 12 июля 1960 г. и от 12 июля 1961 г. о мерах по улучшению материального положения Православной Церкви, Православная Церковь в Украинской ССР должна быть признана самостоятельным юридическим лицом, осуществляющим свою деятельность в соответствии с канонами и уставами Церкви, а также в соответствии с законодательством Украинской ССР.

Для этого необходимо, чтобы Православная Церковь в Украинской ССР была признана самостоятельным юридическим лицом, осуществляющим свою деятельность в соответствии с канонами и уставами Церкви, а также в соответствии с законодательством Украинской ССР.

В соответствии с этим необходимо, чтобы Православная Церковь в Украинской ССР была признана самостоятельным юридическим лицом, осуществляющим свою деятельность в соответствии с канонами и уставами Церкви, а также в соответствии с законодательством Украинской ССР.

В целях обеспечения единой политики в отношении религиозных культов, в частности, в отношении Православной Церкви, в Украинской ССР, в соответствии с Конституцией СССР и Указами Президиума Верховного Совета СССР от 12 июля 1960 г. и от 12 июля 1961 г. о мерах по улучшению материального положения Православной Церкви, Православная Церковь в Украинской ССР должна быть признана самостоятельным юридическим лицом, осуществляющим свою деятельность в соответствии с канонами и уставами Церкви, а также в соответствии с законодательством Украинской ССР.

Для этого необходимо, чтобы Православная Церковь в Украинской ССР была признана самостоятельным юридическим лицом, осуществляющим свою деятельность в соответствии с канонами и уставами Церкви, а также в соответствии с законодательством Украинской ССР.

В соответствии с этим необходимо, чтобы Православная Церковь в Украинской ССР была признана самостоятельным юридическим лицом, осуществляющим свою деятельность в соответствии с канонами и уставами Церкви, а также в соответствии с законодательством Украинской ССР.